

Hvordan man overskrider neoliberalismen??

Skrevet af: **Jan Mølgaard** | Offentliggjort: 15. oktober 2014

Compass Group (et initiativ iværksat af kritiske medlemmer af det britiske Labour-parti) har udgivet en pjece med titlen "*How to get beyond neoliberalism*". [1] Og selvom dette blot er en enkelt pjece udgivet af en enkelt socialdemokratisk tænketank, så er den ganske typisk for en tendens, der så småt begynder at vise sig rundt omkring i den europæiske socialdemokratisme - en tendens som man med en vis ret kan betegne som socialdemokratismen version 2.

Hvorfor dukker den slags op? Primært fordi de forklaringer og det grundlag, som de fleste europæiske socialdemokratier har baseret deres socialpolitik og deres økonomiske politik på de seneste år (og som hele den borgerlige fløj ivrigt promoverer) efterhånden har vist sig ikke at kunne bruges til at nå de mål, man sigter efter. Det er selv med massive nedskæringer og en massiv støttepolitik over for kapitalen ikke lykkedes at nærme sig en krisefri kapitalisme med støt vækst. Det er heller ikke lykkedes de europæiske socialdemokrater et hente parlamentarisk opbakning til denne politik. Kun de borgerlige - og borgerskabets yderste højrefløj - har egentlig profiteret af det.

Den megen virak, som har været og er omkring en økonom som Thomas Piketty og hans bog "*Capital in the 21st Century*" er med til at sætte det samme fokus. Til trods for at hans konklusioner og påstande på ingen måde bryder med de grundlæggende principper, som de kapitalistiske samfund er bygget på og fortsætter. Men virakken understreger, at der er ved at blive formuleret en ny dagsorden på venstrefløjen af socialdemokratierne rundt omkring - primært centreret omkring lighed - som det kan betale sig at se nærmere på. Også selvom denne dagsorden endnu ikke har markeret sig som dominerende.

Og uanset om talen er om små pamfletter eller større bogværker (som f. eks. "*Klassekamp fra oven*" [2], der lige er udgivet) så er den argumentatoriske figur egentlig den samme. Man påviser en eller anden form for urimelighed (helt abstrakt og ved hjælp af eksisterende eller bearbejdet statistik). Men man binder ikke kritikken eller de påviste forhold til nogen interesser. Og derefter formulerer man en grundlæggende moralsk position - en appel til fornuften - som man så forventer, at nogen (det står ikke klart hvem) erklærer sig villige til at gøre noget ved. Og i sådan en figur er *de handlende* altid defineret som den abstrakte, interesseløse (men humanistiske) almenhed. Ligesom dem, der formidler den stigende ulighed, også er ansigtsløse og grundlæggende *interesseløse magter*, som det ikke kan lade sig gøre at knytte en adresse til.

I den sammenhæng er Compass Groups lille pamplet god at få forstand af. Det er den egentlige begrundelse for den efterfølgende gennemgang.

Skal man overkomme en krisestrategi, er det centralt, at man først får analyseret sig frem til en beskrivelse af, hvad krisen egentlig handler om. Men her svigter Compass Group helt - ligesom Thomas Piketty i øvrigt også gør det. Den krise, der foreløbig kulminerede i 2008 ses helt centralt som en anomali - en afvigelse, der ikke opfattes som typisk eller systemisk. Hos Compass Group kan det for eksempel ses i denne formulering:

De fleste - uanset om de er eksperter eller blot mennesker på gaden - vil formodentlig være enige i, at selvom markedet er meget nyttigt, så kan det have negative og skadelige konsekvenser, og at vi har brug for på forskellige måder at beskytte os mod dem. (s. 2)

Markedet og de mekanismer, som ligger under det, er ikke problemet. Under de rette betingelser og

den korrekte styring er markedet - hvilket de fleste ifølge pjecen er enige - blot om en slags serviceagentur, som man har brug for. Formodentlig fordi man ikke kan eller ikke vil forestille sig et alternativ. Den logik, som i det sidste halve århundrede ubønhørligt har medført konstante kontraktioner (konstante kriser af forskelligt indhold,) tager man ikke stilling til.

Man stiller det blot op, som om ét politisk program bedre end andre kan beskytte mennesker mod disse mekanismer. Og som om der er mål, som kræver en begrænsning af markedsfriheden - og andre mål der bedst tilgodeses ved at understøtte og acceptere markedsfriheden. Eller sagt på en anden måde: Markedets potentiale som neutralt og hensigtsmæssigt serviceagentur kan kun forløses, under forudsætning af, at markedets rammer sættes af den (moralsk) rigtige politiske styring. Men sikres denne styring, så forløses potentialet også:

(...) i praksis er alle demokratiske regeringer nødt til at efterstræbe en balance mellem markedernes frihed og andre mål. (s.2)

At kapitalen pr. definition nægter at acceptere grænser, og at den altid vil arbejde imod at overskride dem, glemmer man i sammenhængen. Som David Harvey formulerer det i artiklen "The Enigma of Capital and the Crisis this Time":

Bemærk at det operationelle udtryk her er profitable investeringsmuligheder i modsætning til samfundsmæssigt nødvendige og værdifulde investeringsmuligheder. Hvor er så de mulige grænser for denne profitabilitet? Eftersom kapital er en proces, ikke en genstand, bliver kontinuiteten af denne proces (sammen med dens hastighed og geografiske tilpasningsevne og mobilitet) en afgørende egenskab for at vedligeholde dens vækst. Hver eneste forsinkelse og blokering i kapitalstrømmen vil frembringe en krise. Hvis vores blodstrøm stopper, vil det kapitalistiske samfunds krop dø. [3]

I stedet for at søge forklaringer og logik bruger man så moralsynsvinklen:

Vi ville næsten alle sammen synes, at det ville være dejligt at kunne have tillid til, at det finansielle og moralske miljø ikke længere kan forurennes af bankfolk, der søger at opnå profit ved de uhæderlige metoder, som afreguleringen har gjort mulige. (s.3)

Finans og moral? Uhæderlighed? Og hvem er dette vi, der næsten alle vil støtte en moralsk oprustning? Det fremgår ikke af sammenhængen. Men, hvad der faktisk fremgår, er, at det omtalte vi helt sikkert ikke omfatter alle:

Vi kan ikke altid forvente, at vore protester mod et eller andet bestemt udslag af markedernes destruktive kraft vil blive betragtet som rimelige. Markedet kan muligvis tjene et højere formål end vore private interesser. (s. 3)

Det fremgår ikke af sammenhængen, hvilke højere interesser Compass Group tænker på. Men grundlæggende tegnes der vel en figur af enkeltindivider, der kan have bestemte værdier eller interesser, som markedet i en højere sags tjeneste må sætte sig ud over. Selvom denne antropomorfisering af en social institution med historisk binding tilskriver bytteagenten for varer mod penge en intelligens, der ikke er båret af noget subjekt.

Det at håndtere markedslogikken således ligger nydeligt på linje med den logik der gør sig gældende i nyhedsmedier og andre steder, hvor man tit hører, at markedet reagerer nervøst eller at markedet ikke tror på et eller andet. Når sandheden er, at det er de agerende på markedet, som kollektivt handler på en bestemt måde, der kan tolkes.

Sammenfattende kan man sige, at Compass Group synes at mene, (1) at markedet har en

selvstændig intelligens, der – givet de rigtige rammer og begrænsninger – agerer samfundsgavnligt og (2) at markedet besidder en selvstændig dømmekraft, der gør at man kan appellere til det og forvente, at det vil følge appellerne, såfremt disse appeller bygger på dels et parlamentarisk flertal, dels på en højere samfundsinteresse.

I forlængelse heraf kritiserer Compass for eksempel New Labour for at gå for vidt og for hurtigt i retning af kritikløst at acceptere markedsfriheden blot for at kunne sikre, at den socialdemokratiske bevægelse ikke blev set som identisk med en general og kompromisløs modstand mod markedsprincipperne. Ligesom man også i Danmark hører politikere udtale, at nogle gik for langt for hurtigt og lod sig drive af grådighed. Men – siger Compass:

Deres fejl var at bevæge sig så langt i den retning, at man snarere tenderede til at behandle socialpolitik og [markeds]regulering som anerkendende nik til deres bevægelses historie end som vitale og i allerhøjeste grad relevante kilder til en ny, politisk energi, når vi står overfor til stadighed mere og mere intensive sammenbrud i den globale kapitalisme og de globale markeder med deres komplekse blanding af fordele for og trusler mod dagliglivet. (s.3)

Det samme kunne man med god ret kritisere de fleste andre socialdemokratier for. Også i Danmark. At gå for vidt i deres accept af det nødvendige marked og dette markeds ret til at sætte vilkår for menneskers liv og arbejde.

Men det er væsentligt i sammenhængen at holde fast i, at kritikken kun går på, at New Labour gik for vidt for hurtigt. Ikke på at man i det hele taget principielt underkastede sig markedet og dets mekanismer og dets logik.

Men accepterer man markedet som billede på samfundet, så accepterer man også levende menneskers status som kunder først og sidst. Og så forvandler man det højt besungne demokrati til noget, der nærmest har karakter af en forbrugerorganisation. Accepterer man markedet som den eneste rationelle og mulige måde at organisere menneskelig interaktion, så accepterer man også den kapital og den kapitalisme, som markedet blot er det synlige udtryk for. Og så accepterer man altså også de reguleringsmekanismer, som dette marked (og det der ligger under det) betjener sig af og lever igennem.

Denne accepterede nødvendighed kan man ikke ophæve ved følgende:

Så modsigelsesfyldte, som de bekymringer, vi alle har angående markedet, end måtte være, er der et tema, der forener, i det generelle udsagn: 'Mere marked, tak – og ja, tak til en kreativ politik, der skal humanisere og mediere dets virkninger'.(s.4)

Den modsætning, der tales om her, er modsætningen mellem social ansvarlighed og grænsesætning på den ene side og markedets iboende væksttendens, der sætter sig igennem uanset hvad – om ikke andet så ved at eksportere problemer til resten af verden.

Det skal retfærdigvis fremhæves, at Compass Group ikke er totalt ukritisk overfor konsekvenserne af den totale markedsorientering.

Markedernes indtog på de områder, hvor professionskulturen hidtil har hersket (jura, sundhed og uddannelse) er for eksempel problematisk, navnlig når markedstænkningen sætter sig igennem i form af den målstyring, som dels er et typisk neoliberalistisk fænomen, dels optræder som en begrænsning, når den kommer i konflikt med den professionelle etik:

Markedet og kapitalismen har en ødelæggende virkning og forvrider vore liv og vore værdier

på måder, der virker, som om de er hinsides kontrol... Derfor tørster vi efter politiske strategier, der kan identificere disse ødelæggelser og anfægte dem over hele linjen. (s. 5)

Der var engang, får man næsten lyst til at sige. Der var engang, hvor en læge først og fremmest var et menneske, der vidste en masse om medicin og arbejdede kompromisløst med at gøre folk raske. Nu er en læge et menneske, som først og fremmest skal leve op til de mål, som bureaukratiet har formuleret. Der var engang, kunne man også sige, hvor en socialrådgiver var akkurat det – en socialt orienteret og vidende rådgiver, der først og fremmest var der for borgerens interesser. Nu er en socialrådgiver en funktionær, der først og fremmest skal præstere på de resultatmål, som virksomheden (institutionen) har fastsat i et målsætningspapir.

Jo, der er rigtigt, at ting har forandret sig over de seneste 25 år. Men for det første er det regulært bagstræberisk at ønske sig tilbage til de gode gamle dage, hvor offentligt ansatte professionelle arbejdede i samfundets interesse. Alene fordi samfundets interesse altid har været defineret af den herskende klasse. Og for det andet var det også dengang sådan, at disse professionelle først og fremmest arbejdede indenfor rammerne af deres professions selvforståelse som en del af borgerskabet. Det vil sige med – i selvforståelsen – monopol på den rette mening, den rigtige moral og de rigtige livsværdier. Og det er ikke noget at ønske sig tilbage til.

Det er også rigtigt, at alle disse professionsrepræsentanter nu er blevet kuert og flyttet socialt set til blot at være almindelige lønarbejdere – i statens tjeneste. Men for det første er kuren mod det ikke et forsvar af professionsrettighederne, som de engang så ud. For det andet kan det ikke lade sig gøre. For det tredje så er en nostalgisk tilbageføring af situationen hverken ensbetydende med en overskridelse af neoliberalismen eller udtryk for et reelt opgør med den markedskultur, som hersker – eller med den kapital, som ligger under den.

Nøgleordet i den strategi, som Compass Group peger på, er **balance**. Og det giver man så en række eksempler på.

Første eksempel handler om jobsikkerhed. Man siger her følgende:

I en hurtigt arbejdende økonomi med teknologi, der hastigt forandrer sig, vil mange af os være nødt til at acceptere, at vores nuværende job ikke eksisterer evigt. Hvis vi skal kunne agere roligt overfor dette faktum uden en gnavende frygt for, at vores muligheder for at betale regningerne ikke pludselig bliver undermineret af, at vi taber vort nuværende arbejde, har vi brug for et vist mål af garanteret sikkerhed for, at arbejdsløshed ikke vil føre til et drastisk indtægtstab. (s. 4)

Men det, man skal sætte ind her, er ikke – siges det – en kamp mod fleksibilitet i ansættelsen. Det er at etablere ordninger, som kan kompensere for et eventuelt indtægtstab. Man anerkender det vigtige i, at lønarbejderne selv kæmper for at slippe ud af arbejdsløsheden, men det er ikke det samme som at fastholde, at arbejdsløshed skal være en straf eller et disciplineringsmiddel:

Arbejdsløshedsunderstøttelse og en seriøs og aktiv arbejdsmarkedspolitik, der leverer uddannelse og generelle kvalifikationer, der passer til arbejdsmarkedet, skal være det helt centrale i en strategi, der accepterer og som kan klare de usikkerheder et stadig hårdere arbejdsmarked frembyder. (...) Men det er ikke det, vi ser. Selve begrebet 'understøttelse' er forbindes nu med dovenskab, og alle partier [i UK] er enige om, at det eneste, der er brug for at dæmpe brugen af arbejdsløshedsunderstøttelse og andre offentlige ydelser er at skære ned på satserne og at gøre livet uudholdeligt for de mennesker, som har brug for dem. (s. 4)

Ikke et ord om modsætningen mellem kapital og arbejde – endsige om modsætningen mellem

erhverv og lønarbejdere. Ikke et ord om magtfordelingen. Ikke et ord om magtkampe.

Her fremstilles det ganske enkelt, som om det er et fælles ansvar og en fælles interesse – en samfundsinteresse – at etablere ordninger, der kan kompensere for det arbejdstab og det tab af indkomst, som betragtes som en helt igennem naturlig og ønskværdig del af det sociale liv.

Og desuden taler oplægget overhovedet ikke om, hvordan de alternerende interesser – ønsket om en retfærdig og konstruktiv erstatning for indtægtstab – skal kunne etableres eller vedtages. Der appelleres ganske enkelt til en eller anden form for diffus, social ansvarlighed. En ansvarlighed, som det – som bemærket tidligere – kan være svært at finde bostedet for.

Det forholder sig skidt med disse erstatningsordninger, siges det. Men til gengæld forholder det sig væsentligt bedre, når talen falder på miljøet:

Det forholder sig en anelse bedre med miljøspørgsmålene. I det mindste ses miljøet som 'moderne' bekymringer, som folk med middelindkomst og højere er optaget af snarere end mennesker på offentlige ydelser og de fattige er. (...) Miljøet kan i denne sammenhæng bredt opfattes som omfattende helbredsspørgsmål relateret til madindustrien, drikkevareindustrien og tobaksindustrien og faktisk også de skader på det økonomiske og sociale miljø, som er forårsaget af banker og andre finansielle institutioner. (s. 4)

Disse problemer – siges det – er ikke så meget et resultat af markedet, som de er et resultat af kapitalismen. Blandt andet fordi de mange store koncerner på de nævnte områder "ikke i virkeligheden er underkastet det sande markedets betingelser."

Hvad man her formulerer som sande markedsbetingelser står noget uklart. Men grundlæggende menes der vel, at disse store, globale koncerner står i en situation, hvor de reelt ikke er udsat for konkurrence – og at de derfor kan misbruge deres magtposition til at gøre, hvad de har lyst til.

Man mener altså faktisk, at man sagtens kan have et kapitalistisk marked, hvor visse aktører i kraft af deres monopolstilling kan sætte sig ud over konkurrencen. Hvilket naturligvis er noget sludder. Alle aktører, alle agerende kapitaler, der realiserer profit (uanset arten) via markedet, er grundlæggende underkastet markedets vilkår. At forsøge at hæmme disse mekanismer gennem lovgivning eller kontrol er i længden et futilt projekt. Og at udpege enkelte virksomheder eller konglomerater som de skyldige ud fra moralske kriterier, vil helt givet ende i det rene ingenting. Og at forsøge rent teoretisk at modvirke disse negative konsekvenser ved for eksempel at opstille ændrede regneregler, virker nærmest lattervækkende i sammenhængen.

Man nævner kapitalismen nogle gange – blandt andet her:

Markedet og kapitalismen har en ødelæggende virkning og forvrider vore liv og vore værdier på måder, der virker, som om de er hinsides kontrol... Derfor tørster vi efter politiske strategier, der kan identificere disse ødelæggelser og anfægte dem over hele linjen. (s. 5)

Men kapitalismen selv udsætter man ikke for kritik. Den accepteres som et vilkår, som det ikke kan lade sig gøre at gøre noget ved. Ligesom markedet accepteres som en grundlæggende fornuftig interaktionsform for menneskelig aktivitet.

Det Compass Groups projekt går ud på, er at identificere virkningerne af et system, der er gået amok, og at formulere strategier – politiske holdninger og praktiske politiske reformer – som kan sætte rammer for det uantastelige system. Alle reformforslag skal formuleres inden for den samme uantastede referenceramme – et kapitalisk system, der bevæger sig igennem et marked.

Udtryk som vi kender til bevidstløshed fra den hjemlige politiske debat - den nødvendige politik, den ansvarlige holdning og så videre - rummes fint og konfliktløst inden for disse rammer. Rammer, hvor kritikken altid forbliver moralsk, hvor balancen (i alle mulige former) er et nøgleord, og hvor man aldrig nogensinde tager stilling til, hvem der i givet fald skulle levere styrken til at kæmpe fundamentale forandringer igennem, eller til hvem, der rent faktisk har en interesse i, at ingen af disse fundamentale forandringer gennemføres.

Så længe man nøjes med at identificere uligheden, beskrive konsekvenserne af klassepolitikken og at påvise den uhensigtsmæssige eller irrationelle i den førte politik, så når man aldrig videre.

Så længe man blot appellerer til anstændighed eller forsøger at bevise, at det - trods alt - godt kan lade sig gøre både at bevare kapitalismen og markedet samtidig med, at der skabes rum til den moralske balance, så vil man i sin politiske praksis forblive i petitionsvirkeligheden, hvor man kan vedtage lige så mange resolutioner og appeller, man vil, uden at det flytter det mindste.

---

[1] Du kan hente hele pjecen [HER](#).

[2] Se omtale af bogen [ved at klikke her](#).

[3] Se [hele artiklen ved at klikke her](#). Eller [se hans foredrag her](#).